

colecția monografii

ELENA ANGHEL

PRINCIPIILE DREPTULUI

ELENA ANGHEL

PRINCIPIILE DREPTULUI

Universul Juridic
București
-2025-

PARTEA I

ESENȚĂ, CONȚINUT ȘI FORMĂ ÎN DREPT

Capitolul I

Unitate și diversitate în tipologia dreptului

Universul se caracterizează prin diversitate. Pe toată suprafața pământului, nu se găsesc două frunze care să aibă identic aceeași formă, spunea Leibniz. Oamenii se deosebesc așa de mult între ei, încât recunoaștem pe fiecare în individualitatea lui numai după trăsăturile feței. Dar, încă o societate, care este un complex mult mai mare de elemente decât un singur individ, cum va putea fi identică cu o altă societate? Aceasta este întrebarea pe care o adresează umanității Mircea Djuvara¹.

Dreptul este conectat la istorie și la mediul social. Sunt mulți factori care conduc la diferențe notabile între sistemele de drept, majoritatea fiind extra-juridici: de ordin psihologic, geografic sau religios. A ne imagina că dreptul trebuie să fie peste tot și mereu același este o concepție falsă, considera Ihering. Percepția dreptului variază adesea de la un popor la altul, de la un continent la altul. Însuși dreptul poate fi acceleratorul propriei sale diversități². Însă, necesitatea de a identifica și de a defini reguli comune există peste tot în lume. Astăzi, în contextul globalizării, este practic imposibilă de imaginat dezvoltarea unor relații între țările lumii, fără o interpretare comună a sistemelor de drept din care izvorăsc drepturile și obligațiile participanților la circuitul juridic mondial. Prin urmare, nevoia de cunoaștere, de dialog cultural constituie o premisă esențială.

Un rol important în acest context revine dreptului comparat. „Fără istoria dreptului și fără drept comparat nici nu se pot înțelege instituțiile”³. În pofida controverselor cu privire la natura sa juridică, respectiv disciplină juridică autonomă sau simplă metodă de cercetare, literatura de specialitate este unanimă în ceea ce privește recunoașterea valențelor cognitive ale dreptului comparat. În esență, cercetarea comparativă a regimurilor constituționale ale diferitelor țări permite fundamentarea concluziilor globale privind evoluția sistemelor juridice, precum și definirea unor principii comune și identificarea instituțiilor necesare unui stat de drept.

Victor Dan Zlătescu atrage atenția asupra necesității de a nu confunda dreptul comparat cu dreptul străin, domenii care, în pofida faptului că se interferează pe anumite planuri, își păstrează fiecare autonomia conceptuală. Autorul definește dreptul comparat ca fiind „un ansamblu de procedee potrivit cărora se realizează compararea unor norme, unor reglementări, unor instituții sau unor sisteme juridice naționale cu norme, reglementări, instituții sau sisteme juridice naționale din alte țări, în scopul practic de a evidenția asemănările și deosebirile dintre ele și a propune îmbunătățirea unora sau celorlalte”⁴. Prin intermediul acestei comparații se realizează o grupare a sistemelor naționale în mari sisteme juridice, dar, mai cu seamă, devine identificabil „un corp de principii juridice care se desprind peste contingentul pe care îl reprezintă sistemele juridice naționale”, principii care reprezintă cheia dreptului spre universal.

¹ M. Djuvara, *Teoria generală a dreptului (Enciclopedie juridică)*, Ed. All, București, 1995, p. 7.

² Fr. Terré, *Introduction générale au droit*, ed. a 7-a, Ed. Dalloz, 2006, p. 53.

³ M. Djuvara, *op. cit.*, p. 101.

⁴ V.D. Zlătescu, *Panorama marilor sisteme contemporane de drept*, Ed. Continent XXI, București, 1994, p. 14.

Dreptul comparat îndeplinește atât o funcție de documentare, în sensul că asigură o cunoaștere mai bună a dreptului altor state, necesară atât indivizilor, cât și judecătorilor și legiuitorului, cât și o funcție normativă, întrucât contribuie la îmbunătățirea dreptului național, prin înțelegerea influențelor, prin transferul de drepturi și prin inserarea în ordinea juridică proprie a legilor și a tuturor procedurilor juridice care-și dovedesc eficiența în sistemele de drept ale altor state. Dar, pentru a-și atinge obiectivele, se arată că dreptul comparat nu trebuie să se mărginească la simpla constatare a asemănarilor și deosebirilor între diferitele sisteme juridice, ci trebuie să alunece în abstractizarea acestora, pentru a face posibilă explicarea cauzelor genezei și evoluției fenomenelor juridice și cristalizarea conceptelor⁵. În plus, fenomenele comparate nu trebuie rupte de contextul social istoric în care se situează, ci trebuie studiate în dinamica lor, analizând condițiile sociale concrete în care se manifestă și evoluează.

Pentru aceste motive, Sofia Popescu consideră că dreptul comparat s-a dovedit neputincios în ceea ce privește compararea legilor sau sistemelor juridice și susține necesitatea fundamentării sociologice a comparației în drept⁶. Autoarea are ca punct de referință o paralelă făcută de Malcolm M. Feeley între comparația în drept – care are o orientare normativistă – și comparația făcută în științele sociale, care are o orientare explicativă. Astfel, în drept, scopul comparației este „de a explora trăsăturile caracteristice ale sistemelor juridice străine, pentru a descoperi dacă există ceva valoros, pentru a fi împrumutat de propriul sistem juridic”, în timp ce în științele sociale, prin comparație „este investigată diversitatea existentă în ordinea socială și în ordinea juridică a diferitelor țări”.

În ceea ce privește scopurile specifice dreptului comparat, M. Feeley apreciază că acestea constau în: analiza sistemelor juridice străine și a particularităților lor distinctive, în raport cu sistemul juridic național; înfăptuirea reformei legislației și jurisprudenței naționale; umplerea lacunelor existente în propria legislație și jurisprudență; asigurarea armonizării legislației.

În teoria dreptului comparat, s-a generalizat clasificarea făcută de René David în mari sisteme sau familii de drept. Pornind de la criteriul apartenenței dreptului la un bazin de civilizație juridică, René David propune următoarele familii de drept: romano-germanică, anglo-saxonă (*common law*), dreptul socialist, dreptul musulman, hindus, chinez, japonez (al Extremului Orient) și dreptul Africii negre și al Madagascarului. Fiecare dintre aceste familii de drept prezintă diferențe specifice sub aspectul ideologiei, al structurii, al limbajului juridic, al divizării pe ramuri și instituții, al principiilor, al ierarhiei izvoarelor dreptului, etc.

Jean-Louis Bergel consideră că diversitatea sistemelor de drept se explică prin diferențele existente între acestea în ceea ce privește spiritul regulilor juridice, izvoarele dreptului și, într-o mai mică măsură, reglementările dreptului material.

În general, un sistem sau o mare familie de drept, notează V.D. Zlătescu, reprezintă gruparea unor sisteme juridice naționale în raport de anumite trăsături comune ale acestora. Totuși, sistemele juridice numite religioase și tradiționale se încadrează cu greu în toate clasificările încercate, dat fiind faptul că normele lor nu se aplică rezidenților unui anumit teritoriu, ci celor care împărtășesc preceptele unei anumite religii. Dincolo de acest aspect, însă, sistemele religioase nu pot fi ignorate, întrucât ele guvernează sute de milioane de oameni⁷.

În anul 1993, Samuel Huntington, profesor la Universitatea Harvard, a avansat teza conform căreia în prezent, cele mai ample și periculoase conflicte nu au loc între clase sociale, între bogați

⁵ S. Popescu, *Dreptul comparat și sociologia comparativă a dreptului*, în *Pandectele Române – Supliment 2007* (Lucrările Conferinței Internaționale Bienale organizate de Facultatea de Drept din cadrul Universității de Vest din Timișoara, 17-18 noiembrie 2006), pp. 722 și urm.

⁶ S. Popescu, *Cultura juridică, concept-cheie în cercetarea căilor integrării europene în domeniul dreptului*, în *Studii de Drept Românesc*, an 14 (47), nr. 3-4/2002, p. 251.

⁷ V.D. Zlătescu, *op. cit.*, p. 16.